

Kulyk L. A.

Post-Graduate Student,

Kovalenko E. V.

Vice-director of the Department for International Education

Sumy State University, Sumy, Ukraine

TRANSITION TO ECOLOGICALLY BALANCED RESOURCES SAVING DEVELOPMENT AS A FACTOR OF INCREASING RESOURCE EFFICIENCY OF THE REGION

Кулик Л. А.

аспірант,

Коваленко Є. В.

заступник директора департаменту міжнародної освіти,

Сумський державний університет, м. Суми, Україна

ПЕРЕХІД ДО ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧОГО РОЗВИТКУ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ РЕСУРСОЕФЕКТИВНОСТІ РЕГІОНУ

У статті обґрунтована необхідність переходу регіонів України до екологічно збалансованого ресурсозберігаючого розвитку, орієнтованого на поліпшення соціально-економічної та екологічної ситуації. Сформована мета та ключові завдання такого розвитку. Розроблено етапи формування організаційно-економічного механізму екологічно збалансованого ресурсозберігаючого розвитку регіону, що забезпечить підвищення ресурсоефективності регіонального виробництва, зниження техногенного навантаження на навколишнє середовище, досягнення значного соціального ефекту та зростання ресурсної безпеки регіону.

Ключові слова: екологічно збалансований розвиток, ресурсозбереження, регіон, організаційно-економічний механізм.

In the article there has been grounded the necessity for transition of Ukraine's regions to ecologically balanced resources saving development that oriented at the improving of the socio-economic and environmental situation. The goal and key tasks of this development have been formed. The stages of forming of organizational-economic mechanism have been developed for the increasing resource efficiency of the region, reducing of anthropogenic impact on the environment, achieving significant social effect and for growth of resource safety in the region.

Key words: ecologically balanced development, resource saving, region, organizational-economic mechanism.

У процесі формування сучасних програм розвитку регіональних господарських комплексів значну увагу доцільно приділяти політиці ресурсозбереження та максимального використання місцевих ресурсів. Це дозволить зменшити ресурсоемність валового регіонального продукту (ВРП), знизити техногенне навантаження на навколишнє середовище, досягти значного соціального ефекту та зростання ресурсної безпеки регіону. Найбільш важливим напрямом у сфері реалізації політики ресурсозбереження є формування організаційно-економічного механізму екологічно збалансованого ресурсозберігаючого розвитку (ЕЗРР) регіону, орієнтованого на поліпшення його соціально-економічної та екологічної ситуації.

Під екологічно збалансованим ресурсозберігаючим розвитком регіону, в контексті даного дослідження, будемо розуміти процес, спрямований на досягнення максимальної ефективності використання ресурсів у регіональному господарському комплексі з використанням новітніх інноваційних підходів для забезпечення мінімальної витрати ресурсів на одиницю кінцевого результату з одночасним зниженням антропогенного тиску на навколишнє природне середовище та дотриманням соціальних стандартів і якості життя населення регіону. Ресурсозбереження в даному визначенні виступає не лише як важливий чинник здешевлення продукції за рахунок скорочення питомої витрати ресурсів із розрахунку на одиницю кінцевого результату, а й як ефективний інструмент зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище та покращення якості життя в регіоні.

Перехід до ЕЗРР регіону забезпечить подолання існуючих організаційно-економічних проблем: недосконалості законодавчої бази; дефіциту спеціалістів з ресурсозбереження; відсутності правової відповідальності за перевитрати ресурсів; недосконалості інфраструктури ресурсозбереження; неефективного використання цінових інструментів, що обумовлюється збільшенням матеріально-ресурсної складової собівартості продукції; недостатнього економічного стимулювання ресурсозбереження; несприятливого інвестиційного клімату; дефіциту фінансових коштів для впровадження

ефективних ресурсозберігаючих технологій та ін.

Необхідність переходу на засади ЕЗРР обумовлена загостренням екологічних проблем, які за останні роки нагромаджуються у регіонах України. Про це свідчить аналіз основних еколого-економічних показників за 2009-2013 рр., який був здійснений на прикладі Сумської області (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка окремих показників ефективності використання природних ресурсів у Сумській області за 2009-2013 рр. (складено за даними [1])

Показники	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
Валовий регіональний продукт (ВРП) (у фактичних цінах), млн. грн.	16060	18333	22907	24933	25457*
Використання паливно-енергетичних ресурсів на виробничо-експлуатаційні потреби, млн т умовного палива	1806,0	1637,9	1744,2	1679,0	–
Утворено небезпечних відходів I-III класу небезпеки, тис. т	69,1	115,4	168,9	155,3	92,7
Утилізовано, оброблено (перероблено) небезпечних відходів I-III класу небезпеки, тис. т	37,4	70,3	95,7	91,5	51,0
Спожито свіжої води, млн м ³	94	101	102	109	–
Відведено (скинуто) зворотних вод, млн м ³	62	59	55	61	–
Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря, тис. т	83,4	88,9	88,0	80,1	77,5

* – попередні дані

– - немає даних

З даних табл. 1 можемо зробити висновок, що поряд зі стійкою динамікою зростання ВРП Сумської області у 2009-2013 рр. динаміка окремих показників природокористування характеризується суперечливими тенденціями.

Так, однією з найгостріших екологічних проблем у регіоні є поводження з відходами. Основними джерелами утворення відходів є підприємства хімічної, машинобудівної, паливно-енергетичної, будівельної галузей, агропромислового комплексу та сфери комунально-побутового обслуговування. У 2009-2011 рр. показник утворення відходів невпинно зростав, проте з 2012 р. у регіоні простежувалася позитивна тенденція скорочення обсягів утворених

небезпечних відходів I-III класу небезпеки і вже у 2013 р. даний показник зменшився на 45,1% у порівнянні з 2011 р. Поряд з цим спостерігалася негативна тенденція до зменшення обсягів утилізації та переробки відходів (у 2013 р. даний показник зменшився на 46,7% у порівнянні з 2011 р.), що призводить до постійного накопичення відходів на території області.

Протягом 2013 р. в атмосферне повітря Сумської області викинуто 77,5 тис. т шкідливих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення, що на 2,6 тис. т менше порівняно з попереднім роком. Зокрема, забруднення від пересувних джерел складає понад 60% від загального обсягу викидів шкідливих речовин (46,9 тис. т), тому проблема загазованості міст області викидами від автотранспорту потребує нагального вирішення. Питання охорони атмосферного повітря в регіоні активізується також у зв'язку з моральним та фізичним зношенням установок очистки газу та технологічного обладнання промислових підприємств області, які за останні роки майже не оновлювались (кількість обладнання з терміном експлуатації 40 років і більше сягає понад 70%).

Обсяги споживання свіжої води в області за 2009-2012 рр. зросли в 1,2 рази. Показник скинутих стічних вод за аналізований період характеризуються нестійкою динамікою: з 2009 по 2011 р. він стабільно зменшувався, проте у 2012 р. збільшився на 10,9% порівняно з попереднім роком. Основними причинами відведення стічних вод є недостатня кількість та неефективна робота існуючих каналізаційних очисних споруд. Не сприяють поліпшенню екологічного стану водних об'єктів застаріла технологія очистки стічних вод, значна зношеність існуючих каналізаційних і водопровідних мереж.

Обсяги використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) на виробничо-експлуатаційні потреби у регіоні протягом 2009-2012 рр. зазнали значних коливань. У Сумській області за 2012 р. провідні позиції за обсягами використання ПЕР посіли витрати природного газу (53,7% загальнообласного споживання ПЕР), електроенергії та кам'яного вугілля (відповідно 31,0% та 4,8%).

Зазначимо, що серед пріоритетних напрямів роботи Сумської обласної державної адміністрації є діяльність у сфері енергозбереження. Зокрема, в області діє Регіональна програма підвищення енергоефективності на 2010-2015 рр. З метою зменшення споживання природного газу та раціонального використання теплової енергії в закладах, установах та організаціях бюджетної сфери області спільно з Сумським державним університетом створена система моніторингу теплозабезпечення будівель бюджетної сфери. Крім того, розроблений проект Регіональної програми модернізації систем тепlopостачання на 2014-2018 рр., що передбачає заходи зі скорочення споживання природного газу на 50%. Також у Сумській області діє «Програма з організації виробництва та використання місцевих поновлювальних видів палива на 2009-2015 рр.», яка охоплює проведення заходів з енергозбереження, модернізації комунальної енергетики, використання біомаси для виробництва енергії та переведення котельних на альтернативні види палива.

На сьогодні головним завданням регіональної політики з енергозбереження є скорочення споживання природного газу та заміщення його альтернативними видами палива. Так, на 2014-2015 рр. заплановано переведення 118 котелень закладів бюджетної сфери на альтернативні види палива з потенціальним скороченням споживання природного газу в обсязі 10,5 млн м³ в рік. На сьогодні із 529 котелень області 371 (70,1%) працює на природному газі, 23 (4,3%) – на вугіллі, 135 (25,6%) – на дровах [2, с. 113].

На основі проведеного аналізу стану та ефективності використання природних ресурсів на території Сумської області за 2009-2013 рр. можемо зробити висновок, що регіон має потужний природно-ресурсний потенціал, який, на сьогодні, використовується не в повній мірі. Стан забруднення повітря, поверхневих і підземних вод свідчить про надмірне техногенне навантаження на навколишнє середовище області. Зважаючи на вище зазначене, доцільним є формування організаційно-економічного механізму ЕЗРР, спрямованого на економію й підвищення ефективності використання ресурсів регіонального господарського комплексу.

Метою переходу до ЕЗРР регіону є зменшення ресурсоемності (або підвищення ресурсоефективності) виробництва ВРП для стимулювання економічного зростання за допомогою проведення ефективної регіональної ресурсозберігаючої політики, що супроводжуватиметься зменшенням техногенного навантаження на навколишнє середовище, підвищенням соціального добробуту населення та зростання ресурсної безпеки регіону.

Конкретизація мети ЕЗРР дає змогу сформулювати основні завдання трансформації регіональної соціально-економічної системи [3, с. 169]: здійснення ресурсозберігаючих трансформацій господарського комплексу, зміна структури галузевого виробництва на користь випереджального розвитку менш матеріалоемних і енергоємних високотехнологічних виробництв; створення виробництв з комплексної переробки відходів і вторинної сировини; розвиток регіональної інфраструктури ресурсозбереження; зростання частки відновлюваних і відтворювальних ресурсів у структурі ресурсовикористання; підвищення прибутку підприємств регіону, накопичення коштів для оновлення основних фондів на інноваційній, ресурсозберігаючій основі; зростання добробуту та зайнятості населення регіону за рахунок впровадження ресурсозберігаючих заходів; перетворення інновацій на основну рушійну силу ресурсозберігаючих процесів.

Удосконалення процесів ресурсозбереження на основі впровадження організаційно-економічного механізму ЕЗРР дозволить з одного боку, досягти сталого рівня економічного розвитку регіону та набутти конкурентних переваг регіональним суб'єктам господарювання на світовому ринку, а з іншого боку, значно покращить якість навколишнього природного середовища в регіонах України через скорочення витрат природних ресурсів на одиницю випущеної продукції завдяки застосуванню ресурсозберігаючих технологій.

Процес формування організаційно-економічного механізму ЕЗРР регіону вимагає заздалегідь розробленого чіткого плану щодо його реалізації та забезпечення. Цей процес є поступовим і повинен охоплювати, на нашу думку, такі основні етапи (рис. 1).

Рис. 1 – Етапи формування організаційно-економічного механізму ЕЗРР регіону
(складено авторами)

У загальному вигляді в структурі організаційно-економічного механізму ЕЗРР регіону доцільно виділити чотири підсистеми: організаційно-інституційного забезпечення, функціональну, методико-інструментального забезпечення та цільову. Підсистема організаційно-інституційного забезпечення механізму ЕЗРР складається з елементів правового, науково-технічного, нормативно-методичного, інформаційного забезпечення управління ресурсозбереженням. Організаційно-економічний механізм управління ЕЗРР регіону охоплює такі функціональні підсистеми: планування, організації, мотивації, контролю та регулювання. За допомогою підсистеми методико-інструментального забезпечення формуються критерії вибору і оцінки досягнення певних цілей і результатів з ресурсозбереження. Цільова система організаційно-економічного механізму ЕЗРР регіону охоплює цілі та результати діяльності регіону.

Отже, організаційно-економічний механізм ЕЗРР регіону – це комплексна система, що складається з підсистем організаційно-інституційного та методико-інструментального забезпечення, функціональної й цільової підсистем. У своїй сукупності за допомогою застосування важелів адміністративної, економічної та моральної зацікавленості раціонального використання регіональних ресурсів вони впливають на економічні та організаційні параметри управління ресурсозбереженням. Метою такого впливу є отримання конкурентних переваг регіоном за рахунок вивільнення ресурсів, які можуть бути спрямовані на підвищення загальної ефективності діяльності регіонального комплексу.

Література

- 1) Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- 2) Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pek.sm.gov.ua/images/docs/public/sumy2013.pdf>.
- 3) Сотник І. М. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження: Монографія. – Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2008. – 357 с.

Кулик Л. А. Перехід до екологічно збалансованого ресурсозберігаючого розвитку як фактор підвищення ресурсоефективності регіону / Л. А. Кулик, Є. В. Коваленко // Сучасні проблеми регіонального розвитку: збірник наукових статей. – Пловдив, Болгарія: Академічне видавництво Аграрного університету (м. Пловдив, Болгарія), 2014. – Т. 1. – С. 355-359.